

juris ratione depellitur. — 6. Ei qui aliquem a latronibus vel hostibus eripuit, in infinitum donare non prohibetur, si tamen donatio et non merces eximii laboris appellanda est; quia contemplationem salutis certo modo aestimari non placuit.

TIT. XII.

DE JURE FISCO ET POPULI.

1. Ejus bona qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem conscivit, fisco vindicantur. Quod si id tædio vite, aut pudore aeris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia hoc admisit, non inquietantur, sed ordinariæ successioni relinquuntur. — 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas, qui adfinem vel cognatum cui ipse ab intestato successurus erat, testamentum facere prohibuit, aut ne jure subsisteret operam dedit. — 3. Si pater vel dominus id testamentum quo filius ejus vel servus heredes instituti sunt, aut legatum acceperunt, falsum redarguant, nec obtineant, fisco locus est. — 4. Etiam ejus qui accusat testamentum, si non obtineat, succurri solet in id quod ita amisit, maxime si tutoris aut curatoris consilio actio instituta sit. — 5. In ea provincia ex qua quis originem ducit, officium fiscale administrare prohibetur, ne aut gratiosus aut calumniosus apud suos esse videatur. — 6. Quoties sine auctoritate iudicati officiales alicujus bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submoyetur, et rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur. — 7. Litem in perniciem privatorum fisco donari non oportet, nec ab eodem donatam suscipi. — 8. Imperatorem litis causa heredem institui invidiosum est: nec enim calumniandi facultatem ex principali majestate capi oportet. — 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio nascitur: ideoque ejus bona qui se heredem imperatorem facturum esse jactaverat, a fisco occupari non possunt. — 10. Privilegium fisci est, inter omnes creditores primum locum tenere. — 11. Quicumque a fisco convenitur, non ex indice vel exemplo alicujus scripturæ, sed ex authentico conveniendus est: et si contractus fides possit ostendi. Ceterum calumniosam scripturam vim justæ petitionis in judicio obtinere non convenit. — 12. Ejus bona qui falsam monetam percussisse dicitur, fisco vindicantur. Quod si servi ignorante domino id fecisse dicantur, ipsi quidem summo supplicio afficiuntur: domino tamen nihil aufertur, quia pejoem domini causam servi facere, nisi forte scierit, omnino non possunt.

TIT. XIII.

DE DELATORIBUS.

1. Omnes omnino deferre alterum, et causam pecuniariam fisco nuntiare prohibentur. Nec refert mares istud an feminae faciant, servi an ingenui an libertini, an suos an extraneos deferant: omni enim modo puniuntur. — 2. Servi fiscales qui causam domino proderet ac nuntiare contendunt, deferre non videntur. Subornati sane reum proderet coguntur, ne qui quod per se non potest, per alium deferat. Perinde autem subornatores ac delatores puniuntur. — 3. Damnati servi, sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinora confessi sint, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis.

TIT. XIV.

DE QUÆSTIONIBUS HABENDIS.

1. In criminibus eruendis questio quidem adhibetur, sed non statim a tormentis incipiendum est: ideoque prius argumentis quærendum est; et si suspitione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de sociis et sceleribus suis confiteri compellitur. — 2. Unius facinoris plurimi rei ita audiendi sunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior et teneræ ætatis esse videatur.

TIT. XV.

DE TESTIBUS.

1. Suspectos gratiæ testes, et eos vel maxime quos accusator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit: in teste enim et vitæ qualitas spectari debet, et dignitas. — 2. In adfinem

1. Schull. ERM.

vel cognatum inviti testes interrogari non possunt. — 3. Adversus se invicem parentes et liberi, itemque liberti, nec volentes ad testimonium admittendi sunt: quia rei veræ testimonium necessitudo personarum plerumque corrumpit. — 4. Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non possunt. — 5. Hi qui falso vel vario testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exsilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia hereditariis quaeritur, non adhibentur. Alias autem jurejurando aut testibus explicantur.

TIT. XVI.

DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

1. Servum de facto suo in se interrogari posse, ratio æquitatis ostendit: nec enim obesse ei debet, qui per servum aliquid sine cautione commodat aut deponit. — 2. Judex tutelaris itemque centumviri, si aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis instrui non possunt, poterunt de servis hereditariis habere quæstionem. — 3. Servi alieni in alterius caput non nisi singuli torqueri possunt. Et hoc invito domino non est permittendum, nisi delator cujus interest quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre sit paratus, vel certe deterioris facti servi subire taxationem. — 4. Servo, qui ultra aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur: nec enim oportet in rebus dubiis salutem dominorum servorum arbitrio committi. — 5. Servi in caput domini, neque a præside, neque a procuratore, neque in pecuniariis, neque in capitalibus causis interrogari possunt. — 6. Communis servus in caput alterius ex dominis torqueri non potest. — 7. Qui servum ideo comparavit, ne in se torqueretur, restituito pretio poterit interrogari. — 8. Servus in caput ejus domini a quo distractus est, cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. — 9. Si servus ad hoc fuerit manumissus ne torqueatur, questio de eo nihilominus haberi potest. — 10. Quæstioni ejus latronis quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit, nisi id forte velandæ conscientie sua gratia quam cum reo habuit, fecisse doceatur. — 11. Neque accusator per alium accusare, neque reus per alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset, aut rei absentia defendatur. — 12. Si pecunia data judici reus absolutus esse dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea poena damnatur qua reus damnari potuisset. — 13. In convictum reum, sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. — 14. Reus suis edere crimina accusatores cogendi sunt: scire enim oportet, quibus sunt criminibus responsuri.

TIT. XVII.

DE ABOLITIONIBUS.

1. Abolitio est deletio, oblitio, vel extinctio accusationis. — 2. Post abolitionem publicam a delatore suo reus intra tricesimum diem repeti potest: postea non potest. — 3. Summa supplicia sunt, crux, crematio, decollatio. Mediocrum autem delictorum poena sunt, metallum, ludus, deportatio; minima, relegatio, exsilium, opus publicum, vincula. Sane qui ad gladium dantur, intra annum consumendi sunt.

TIT. XVIII.

DE ABACTORIBUS.

1. Abactores sunt, qui unum equum, duas equas totidemque boves, vel capras decem, aut porcos quinque abegerint. Quidquid vero intra hunc numerum fuerit ablatum, poena furti pro qualitate ejus aut in duplum aut in triplum convenitur; vel fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub poena vinculorum domino restituitur. — 2. Atroces pecorum abactores plerumque ad gladium vel in metallum, nonnunquam autem in opus publicum dantur. Atroces autem sunt, qui equos et greges ovium de stabulo vel de pascuis abigunt, vel si id sæpius aut a ferro conducta manu faciunt. — 3. Si ea pecora de quibus quis litigat, abegerit, ad forum remittendus est, atque ita convictus in duplum vel in triplum furis more damnatur. — 4. Qui bovem vel equum errantem, quodve aliud pecus abduxerit, furem magis eum quam abigeatorem constitui placuit.

1. Cuj. ALER. — 2. Schullingius legi posse putat: aut cum ferro atq. conducta etc.

TIT. XIX.

DE SACRILEGIS.

Qui noctu manu facta prædandi ac depopulandi gratia templum irrumpunt, bestiis objiciuntur. Si vero per diem leve aliquid de templo abstulerint, vel deportantur honestiores, vel humiliores in metallum damnantur.

TIT. XX.

DE INCENDIARIIS.

1. Incendiarii qui quid in oppido prædandi causa faciunt, capite puniuntur. — 2. Qui casam aut villam inimicitarum gratia incenderunt, humiliores in metallum aut in opus publicum damnantur, honestiores in insulam relegantur. — 3. Fortuita incendia que casu venti ferente, vel incuria ignem supponentis, ad usque vicini agros evadunt, si ex eo seges vel vinea vel olivæ vel fructiferae arbores concrementur, datum damnus aestimatione sarciantur. — 4. Commisum vero servorum, si domino videatur, noxæ deditione sarciantur. — 5. Messium sane per dolum incensores, vinearum olivarumve, aut in metallum humiliores damnantur, aut honestiores in insulam relegantur. — 6. Qui noctu fructiferas arbores manufacta ceciderint, ad tempus plerumque in opus publicum damnantur, aut honestiores damnus sarcire coguntur, vel curia submoyentur, vel relegantur.

TIT. XXI.

DE VATICINATORIBUS ET MATHEMATICIS.

1. Vaticinatores qui se Deo plenos adsimulant, idcirco civitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad spem alicujus rei corrumpentur, vel certe ex eo populares animi turbarentur. Ideo que primo fustibus cæsi civitate pelluntur: perseverantes autem in vincula publica conjiciuntur, aut in insulam deportantur, vel certe relegantur. — 2. Qui novas et usu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur. — 3. Qui de salute principis, vel de summa republicæ mathematicos, ariolos, aruspices, vaticinatores consulit, cum eo qui responderit, capite punitur. — 4. Non tantum divinatione quis, sed ipsa scientia ejusque libris melius fecerit abstinere. Quod si servi de salute dominorum consuluerint, summo supplicio, id est, cruce afficiuntur. Consulti autem, si responsa dederint, aut in metallum damnantur, aut in insulam deportantur.

TIT. XXII.

DE SEDITIOSIS.

1. Auctores seditionis et tumultus, vel concitatores populi, pro qualitate dignitatis, aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur. — 2. Qui terminos effodiunt vel exarant, arboresve terminales evertunt, si quidem id servi sua sponte fecerint, in metallum damnantur: humiliores in opus publicum, honestiores in insulam amissa tertia parte bonorum relegantur, aut exulare coguntur. — 3. Cives romani qui se judaico ritu vel servos suos circumcidendi patiuntur, bonis ademptis in insulam perpetuo relegantur: medici capite puniuntur. — 4. Judæi, si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut deportantur aut capite puniuntur.

TIT. XXIII.

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS ET VENEFICIS.

1. Lex Cornelia poenam deportationis infligit eis qui hominem occiderint, ejusve rei causa furtive faciendi cum telo fuerint; et qui venenum hominis necandi causa habuerint, vendiderint, paraverint; falsum testimonium dixerint, quo quis periret; in risive causam præstiterint. Quæ omnia facinora in honestiores poena capitis vindicari placuit; humiliores vero aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur. — 2. Homicida est qui aliquo genere teli hominem occidit, mortisve causam præstitit.

1. Cujacius addit: «VEL QUI CONVELLUNT BOVAS».

3. Qui hominem occiderit, aliquando absolvitur; et qui non occidit, ut homicida damnatur; consilium enim unusquisque non factum puniendum est. Ideoque qui cum vellet occidere, id casu aliquo perpetrare non potuerit, ut homicida puniatur; et is qui casu jactu teli hominem imprudenter occiderit, absolvitur. — 4. Quod si in rixa percussus homo fuerit, quoniam ictus quoque ipsos contra unumquemque contemplari oportet, ideo humiliores in ludum aut in metallum damnantur, honestiores dimidia parte bonorum multati relegantur. — 5. Causa mortis idonea non videtur, cum læsus homo post aliquos dies officium diuturnæ vitæ retinens decessit, nisi forte fuerit ad necem cæsus aut letaliter vulneratus. — 6. Servus si plagis defecerit, nisi id dolo fiat, dominus homicidii reus non potest postulari: modum enim castigandi et in servorum coercionem placuit temperari. — 7. Qui telum tutandæ salutis causa ageret, non videatur hominis occidendi causa portare. Teli autem appellatione non tantum ferrum continetur, sed omne quod nocendi causa portatum est. — 8. Qui latronem eadem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit: alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. — 9. Si quis furem nocturnum vel diurnum, cum se telo defenderet, occiderit, hæc quidem lege non tenetur; sed melius fecerit qui eum comprehensum, transmittendum ad præsidem, magistratibus obtulerit. — 10. Judex qui in caput fortunæ hominis pecuniam accepit, in insulam bonis ademptis deportatur. — 11. Mandatores credis perinde ut homicidæ puniuntur. — 12. Si putator, ex arbore cum ramum dejeceret, non proclamaverit ut vitaretur, atque ita præteriens ejusdem ictu homo perierit, etsi in legem non incurrit, in metallum damnatur. — 13. Qui hominem invitum libidinis aut promercii causa castraverit, castrandumve curaverit, sive is servus sive liber sit, capite punitur. Honestiores publicatis bonis in insulam deportantur. — 14. Qui abortivum aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen [quia] mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si ex hoc homo aut mulier perierit, summo supplicio afficiuntur. — 15. Qui sacra impia nocturnave, ut quem obcantarent, degerint, obligarent, fecerint faciendave curaverint, aut cruci suffiguntur aut bestiis objiciuntur. — 16. Qui hominem immolaverint, exve ejus sanguine litaverint, fanum templumve polluerint, bestiis objiciuntur; vel si honestiores sint, capite puniuntur. — 17. Magica artis consocii summo supplicio affici placuit, id est, bestiis objici aut cruci suffigi. Ipsi autem magi vivi exuruntur. — 18. Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: et si penes quoscumque reperti sint, bonis ademptis, ambustisque his publice, in insulam deportantur; humiliores capite puniuntur. Non tantum hujus artis professio, sed etiam scientia prohibita est. — 19. Si ex eo medicamine quod ad salutem hominis vel ad remedium datum erat, homo perierit, is qui dederit, si honestior fuerit, in insulam relegatur; humilior autem capite punitur.

TIT. XXIV.

AD LEGEM POMPEIAM DE PARRICIDIIS.

Lege Pompeia de parricidiis tenetur, qui patrem matrem, avum aviam, fratrem sororem, patronum patronam occiderit. Hi, etsi antea insuti culleo in mare præcipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur, vel ad bestias dantur.

TIT. XXV.

AD LEGEM CORNELIAM TESTAMENTARIAM.

1. Lege Cornelia testamentaria tenetur, qui testamentum quodve aliud instrumentum falsum sciens dolo malo scripserit, recitaverit, subjecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit; quodve signum adulterinum sculpsisset, fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit; quive nummos aureos, argenteos adulteraverit, laverit, conflaverit, raserit, corruperit, vitaverit; vultuve principum signatam monetam, præter adulterinam, reprobaverit. Honestiores quidem in insulam deportantur; humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Servi autem post admissum manumissi capite puniuntur. — 2. Qui ob falsum testimonium perhibendum, vel verum non perhibendum pecuniam acceperit, dederit; judicemve, ut sententiam ferat vel non ferat, corruperit corruptumve curaverit, humiliores capite puniuntur, honestiores publicatis bonis cum ipso iudice in insulam deportantur. — 3. Falsum est, quid-

1. Pih. GERT. — 2. Cuj. DEPOSITUS.

